

BUDAY BÁLINT

budaybalint@gmail.com

ORCID: 0009-0008-5401-851X

BALAJTHY Ágnes és MEZEI Gábor, szerk. *„fényem nő: magam termelem”: Biopoétika a 20–21. századi magyar irodalomban*. Budapest: Prae Kiadó, 2022. 472.

A tanulmánykötet az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem kooperációjában lebonyolított, a biopoétika értelmezhetőségére és kontextusaira koncentrált OTKA-kutatás eredményeit tartalmazza. A bevezető ennek az utóbbi években egyre népszerűbbé váló, ugyanakkor a hazai szakirodalomban mindaddig kevésbé körvonalazott fogalomnak a kötetben szereplő tanulmányok által felrajzolt jelentéslehetőségeit járja körül. Mindeközben rámutat arra is, hogy a biopoétika kérdéshorizontja – azon túl, hogy gyümölcsöző értelmezési keretet kínál az élő és az élettelen, a natúra és a kultúra, a techné és a biosz viszonyainak irodalmi és kultúratudományos szempontú megközelítéséhez – a más aspektusokból talán radikálisan különbözönek tetsző poétikák közötti hatáskapcsolatok feltérképezésével a 20–21. századi magyar líra alakulástörténetének mindaddig nem hozzáférhető összefüggéseire derít fényt.

A kötet a *biosz / nyelv / poétika* kulcsszavak köré szerveződő első blokkjának nyitótanulmányában Kulcsár Szabó Ernő az európai költészetet az 1930-as évektől egyre erősebben meghatározó organikus versszervezés mibenlétének körülhatárolására tesz kísérletet Németh László és Gottfried Benn poetológiai írásainak segítségével. Az elméleti alapok lefektetését követően, illetve miután felvázolta a biopoétikai fordulatot előkészítő – a klasszicista formaesztétikák kimerülésének tapasztalatából eredeztethető – romantikakorabeli „belülről kifejlő forma” gondolatának alakulástörténetét, az irodalmi műalkotás organikus szerveződésének működését egy 1936-os Benn-*(Wer allein ist)* és egy 1934-es Szabó Lőrinc-vers *(Májusi éjszaka)* elemzésével demonstrálja.

Lőrincz Csongor a líryanelv memorizációs kényszert kiváltó effektusainak (sorok, nyelvi szintagmák, trópusok, „komplex képek” ismétlése, vándoroltatása) vizsgálata révén mutat ki ha-

sonló működést József Attila életművében. E szövegelemek – ahogy azt a „könnyű/kemény a menny” modul előfordulásainak elemzése révén *(Ób szívf! nyugodj, Harmatocska, Tiszazug)* Lőrincz Csongor meggyőzően bizonyítja – műfaji, poétikai, retorikai és szemantikai szempontból sok esetben egymástól jelentősen eltérő kontextusokban jelennek meg, „motívumként” való értelmezésük így eleve problematikus, ebből adódóan inkább az intencionált szomatikus kényszer eszközeiként ragadhatók meg.

Bónus Tibor a szövegértelmezést és a szöveg-gondozást egymás feltételeiként elgondoló genetikai filológia elméleti keretében vizsgálja József Attila életművének a halál, a gyász, a túlélet, a mű és a nyomhagyás tematikája köré szerveződő azon darabjait, amelyek valamilyen módon a hagyatékhoz való viszonyról, ennek önértelmező lehetőségeiről beszélnek. Részletesen ezek közül az 1937 júniusában keletkezett *Majd...* című vers változataival foglalkozik. A tanulmány ugyanakkor meszse túlmutat néhány kevésbé kanonizált vers(variáns) újraértelmezésén, amennyiben tétje inkább abban áll, hogy rámutasson a József Attila-filológia vakfoltjaira. Ennek első lépéseként feloldja az új filológia és a vers mint élő organizmus képzete között feszülő (látszólagos) ellentétet, amennyiben egyfelől a kanonizáltként rögzült irodalmi szöveg variánsainak vizsgálatát a „végső változat” részleteinek egyfajta revitalizálásaként gondolja el, másfelől arra is rámutat – illetve a tanulmányban szereplő szövegelemzések által demonstrálja is azt –, hogy a vázlat és a végső szöveg között (részben az előző Lőrincz-tanulmányban is elemzett József Attila-féle szövegszervezés miatt) korántsem olyan éles a határ, ahogy azt a József Attila-filológia mindaddig sugallta.

Halász Hajnalka a Szabó Lőrinc *Szentjánosbogár* című versében megjelenő fénymotívum, illetve néhány további – a *Fény, fény, fény* és a *Te meg a vilálg* kötetekből származó – ide tartozó vers finom elemzésén keresztül mutatja meg a belső (önmegismerésre irányuló) fény, valamint a „világító világok” (szentjánosbogár, csillagok) felcserehlhetőségére/átjárhatóságára építő, az értelem és a világosság egymásra íróó szimbiotikus viszonyát, újfent meggyőzően alátámasztva Kulcsár Szabó Ernő azon tézisé, mely szerint „a modern líra biopoétikai kezdetei” Szabó Lőrinc harmincas évekbeli lírájában keresendők. A tanulmány talán leg-

nagyobb erénye az a rendkívül alázatos értelmezői attitűd, amely leglátványosabban a szóban forgó vers poliszémikus moduljainak interpretációiban érhető tetten: Halász rámutat ezekre, ugyanakkor meghagyja őket többértelműségükben; kibontja, de nem hierarchizálja az értelemlehetőségek potenciális irányait.

Mezei Gábor a későmodernségre általában is, de Nemes Nagy Ágnes költői nyelvére különös-képp jellemző regiszterkeveredés jelenségéből kiindulva a lélegzet mint szövegszervező erő vizsgálatán keresztül mutatja be az egyszerre szervesként és szerviként értett „organikus” és a „technikai” elválaszthatatlanságát Nemes Nagy Ágnes költészetében. Noha Mezei két olyan szöveget elemez, amelyben a légzés/lélegzet motivikusan is feltűnik (*Véd meg, Lélegzet*), a tanulmány mégsem csupán egy – Nemes Nagy költészetében fontos szerephez jutó – motívum jelentésrétegeinek feltérképezésében érdekelt, hanem az organikus szövegszervezőként értett biopoétika terminusának egy lehetséges definiálására is kísérletet tesz: Derrida nyomán rámutat arra, hogy mivel az írás tagoltsága a légzés ritmusát (a *techné* és a *bioszt*) már eleve befolyásolja, a szöveg ezen két dimenziója akkor is elválaszthatatlanként gondolható csak el, ha nem a légzésről való beszéd önreflexivitásával szembesülünk. A légzés ilyen értelemben tehát nem(csak) motívum, de maga az „organikus” nyelvi megmutatkozása.

Oláh Szabolcs az érzékelés, a nyelv és a környezet összefüggéseit vizsgálja Korpa Tamás *A lombhullásról egy júliusi tölgyvel* című kötetében. Tehát azt, hogy „mit jelent rámutatni, tulajdonnévvel megnevezni vagy egyéb módon megjelölni egy természeti létezőt a költészet nyelvében” annak tudatában, hogy a külső világról alkotott érzéki benyomások verbalizálásának evidens következménye a benyomás megcsonkítottságának képzete. Hiszen míg egy természeti létező jelentése egyenlő az érzékelhető jelenségeinek összességével, addig az érzékelés tudatosulása és rögzítése csak nyelvileg valósulhat meg. Annak ellenére, hogy a tanulmány elsősorban a Korpa-líra befogadásához kínál fogódzókat, a tanulmánykötetben szereplő többi szöveggel is termékeny párbeszédbe lép: a kötet néhány versének olvasata implicit módon arra is rávilágít, hogy Korpa Tamás költészete a biopoétikai szövegszervezés egyfajta kritikájaként (is) értelmezhető.

Mészáros Márton az *Ars erotica* című Kovács András Ferenc-verset elemzi a szöveg negyedik – egy manierizmus-tanulmány függelékében szereplő – kiadásának kontextusában, elsősorban arra keresve a választ, hogy a manierista szöveghagyománnyal folytatott párbeszéd – ami a megjelenés helyéből evidensen következik – miképpen teszi lehetővé egy, a saját történetiségével való számvetésként értett önreflexív olvasat játékba hozását, egyszersmind megerősítve Kulcsár-Szabó Zoltán azon tézisének, mely szerint az *Ars erotica* negyedik megjelenésének kontextusát képező tanulmány (*Csipkéből tekert gúzs*), illetve maga a vers „a testiesség ábrázolásával kapcsolatos olvasói elvárások különbségeivel is szembesíti az olvasót”. Mészáros a szöveg filológiai adalékokkal is megtámogatott elemzése mellett az erotikus költészet befogadástörténetével is számot vet, melynek belátásait termékenyen forgatja vissza az értelmezésbe, amikor például a pornográfiától megkülönböztetett, Byung-Chul Han nyomán az „előtűnés-eltűnés színjátékaként” értett erotikus irodalmat egyfajta – a natúra és a kultúra, az emberi és az állati, a testi és a tudati között billegő – határterületként lát(tat)ja elgondolhatónak, mely ennél fogva a biopoétika hagyományához is szervesen kapcsolódik.

A tanulmánykötet humán/állati/növényi létezés kulcsszavak köré szerveződő második részét megnyitó, az elemzett versnek az életműben betöltött pozíciójához képest a recepcióban alulreprezentáltsága miatt kétségtelenül hiánypótló tanulmányában Balogh Gergő arra az – üdítően egyszerűnek tűnő, ugyanakkor ambiciózus – kérdésre keresi a választ, hogy miért épp a *Medvetánc* lett József Attila 1934-es gyűjteményes kötetének címadó verse. Balogh a medvetánc-motívum kultúrtörténeti hátterének áttekintése, illetve a vers beszédpozícióinak elemzése révén egy figyelemreméltó, a vers recepcióját több szempontból is felülvizsgáló értelmezési lehetőséggel áll elő, melynek belátásai a vers metapoétikus jellege, valamint az életműben betöltött kiemelt pozíciója miatt evidens módon túlmutatnak a konkrét vers értelmezésén, így József Attila poetológiájának árnyaltabb megértéséhez is hozzájárulhatnak.

Agoston Enikő Anna a növényi hangadás lehetőségeit vizsgálja József Attila *Fák*, illetve Szabó Lőrinc *A Fekete erdőben* című versében, arra keresve a választ, hogy a költői nyelv milyen mértékben képes dezantropomorfizálni a megszólalást a nő-

vények javára. A szerző *Fák*-értelmezése a tanulmánykötet előző ciklusában szereplő – József Attilát szintén játékba hozó – Oláh-tanulmányhoz hasonlóan arra a következtetésre jut, hogy a megszólalás, a „nyelviesítés” szorosan összefügg az élmény felszámolásának tapasztalatával, ugyanakkor József Attilánál és Szabó Lőrincnél – ahogy ezt a tanulmány meggyőzően bizonyítja – az élet organikussága és a nyelv egymást feltételező kölcsönössége, a humán és a növényi organizmus egymásra íródása – Korpa Tamással ellentétben – nemcsak, hogy lehetséges, de ennek révén a megszólalás mint az életjel performatívuma válik értelmezhetővé.

Kolozsi Blanka tanulmánya az ahumán entitások által színre vitt „hírközlés” működésének vizsgálatával a nyelvi viszonylétesítés problematikuságát járja körül Nemes Nagy Ágnes és Korpa Tamás költészetében. A tanulmány mellett, hogy – egyébként a tanulmánykötet előző ciklusában a lélegzetmotívumot vizsgáló Mezei Gáboréhoz hasonló következtetésekre jutva – számos verspélda elemzésével járul hozzá a Nemes Nagy-életmű hír-fogalmának árnyaltabb megértéséhez, Nemes Nagy látásmódjának a vizsgált Korpa-kötetre gyakorolt hatásaira is rávilágít. Továbbá érdemes kiemelni, hogy Kolozsi – főként Kulcsár Szabó Ernő kötetnyitó tanulmányához kapcsolódva – a biopoétika fogalmának körülhatárolása szempontjából is fontos, esetenként egészen revelatív megállapításokkal szolgál, amikor különbséget tesz például az antropomorfizált – metaforikus – növényi létként színre vitt, ennél fogva a humán és növényi létezés között mindig már hierarchizált viszonyt létesítő vallomásos szereplőre, illetve a növényi működés megragadására tett kísérletek által éppen a humán megismerés korlátaira reflektáló (bio)poétikák között.

Pataky Adrienn a már az előző tanulmányban is szóba került *Fenyő* című 1959-es Nemes Nagy-verset elemzi. Noha a tanulmánykötet témájából adódóan Kolozsiéhoz hasonló irányból közelít a szöveghez, ennél fogva több szempontból hasonló következtetésekre jut, a vers recepciótörténetének áttekintése, intratextuális utalásrendszerének feltérképezése, valamint a rendkívül sokoldalú hangtani, formai-ritmikai és – olykor etimológiai alaposágú – szemantikai elemzésének köszönhetően mégsem hat redundánsnak a szöveg; ellenkezőleg, a tanulmányok egymásutániságából adódóan in-

kább az előző szövegben szereplő mikroelemzés – egyébként igen élvezetes – parafrázisaként olvastatja magát, és erősíti meg Kolozsi Blankának (illetve az előző részben szereplő Kulcsár Szabó Ernőnek és Mezei Gábornak) az organikus szövegszervezés működésmódját érintő meglátásait.

Csehy Zoltán a Juhász Ferenc költészetében markánsan jelenlévő botanikai látásmód működését vizsgálja az 1969-es *Anyám*, valamint az 1991-es *Föld alatti liliom* című kötetekben a virágként metaforizált anyamotívum értelmezésén keresztül. Noha Csehy meggyőzően érvel a Juhász-líra szövegburjánzásként értett organikussága mellett, a biopoétikai nézőpont mégsem képes olyan revelációkkal szolgálni, ahogy az a tanulmánykötet megelőző szövegeiben például Nemes Nagy költészete kapcsán tapasztalható volt, ami talán annak is köszönhető, hogy Juhász költészete – ahogy erre az egyik legérzékenyebb kortárs líraolvasóként ismert Csehy Zoltán érzékelhető küszködése is szemléletes példát szolgáltat – ellenállni látszik egy koherenciaigényű szemantikai elemzésnek.

Németh Zoltán két, 2020-ban megjelent kötetet, Sirokai Mátyás *Lomboldal*, valamint Korpa Tamás *A lombhullásról egy júliusi tölgyvel* verseinek elemzése révén mutat rá a biopoétikai perspektíva megerősödésére a kortárs magyar költészetben. Noha a bevezetőben tett megállapításainak némelyike már csak az ebben a kötetben olvasható tanulmányok fényében is kissé anakronisztikusnak tűnik, amennyiben azokkal azt sugallja, hogy valamifajta radikális poétikai fordulatot jelentene Sirokai és Korpa – a növényeket a szöveg középpontjába helyező – ún. „növényforradalma”, Németh mellett, hogy érzékenyen tárja fel a „növényesített nyelv” kialakításának módozatait a vizsgált versekben, a *vegetal turn* társadalmi-ökológiai vonatkozásainak megértése szempontjából is számos revelatív megállapítást tesz.

A tanulmánykötet „természeti és/vagy épített környezet” fogalmak köré szerveződő harmadik részét megnyitó tanulmány a Radnóti-recepciónak biográfiai nehézkedéséből és a hagyományosan fejlődéstörténetként felrajzolt pályáiból eredő vakfoltjaira hívja fel a figyelmet az *Istenbegyi kert* című vers elemzésén keresztül. Pataki Viktor rámutat, noha a természet kiemelt szerepét Radnóti Miklós költészetében már a korabeli kritika is felismerte, a biopoétikai kérdéshorizont a mai napig háttérbe szorul a recepcióban, holott a Radnóti-versek líra-

történeti helyének és poétikai sajátosságainak megállapítása szempontjából ez kulcsfontosságú lehet (és nem utolsósorban a biográfiai megközelítésű értelmezésekből is segíthet kimozdítani a Radnóti-olvasást). Az említett vers elemzésével Patáki ugyanis meggyőzően bizonyítja, Radnóti egyes költeményeiben a természeti jelenléte sokkal komplexebb annál, semhogy azt egyszerűen a beszélő és a díszletként értett környezet relációjában lehessen csak értékelni.

Lénárt Tamás *Az utca arányai* című Nemes Nagy-verset értelmező tanulmányában az adornói értelemben vett „természettörténet” fogalmának játékba hozása révén mutatja be, hogy a természeti és a civilizatorikus-technikai motívumok egymásba játszásával, illetve a „szintaktikai-grammatikai mondatfűzés” felfüggesztésével, pontosabban – Kulcsár Szabó Ernőt követve – „nyelvpoétikai történésként” való működtetésével miként oldódik fel a szüntelenül megújuló természeti idő és az emberi végesség binaritásának képzete Nemes Nagy Ágnes prózaverseiben.

Ahogy arra Balajthy Ágnes is felhívja a figyelmet, a téropoétikai megközelítések felől a recepció már eddig is nagy figyelmet szentelt a Térey-lírában „tereket létesítő nyelv önreflexív potenciáljának”, mindaddig azonban kevés szó esett a versekben megjelenő természeti környezet ehhez hasonló működéséről. Amellett, hogy a Térey-tájlíra hangulatretorikájának impresszionista gyökereit is feltáró versértelmezései révén Balajthy fontos lépést tesz e hiány felszámolása érdekében, különösen értékesek a Térey-lírának a biopoétikai kérdéshorizont felől való megközelítésének problematikusságát, illetve a kritika említett mulasztásainak az ugyancsak erre visszavezethető okait firtató megfigyelései is.

Szirák Péter az ember által „szerkesztett”, ezáltal pedig a természetet a humánról le is választó térforma, a *strand* és a *kert* verhelyzetként értett megjelenéseit vizsgálja Kukorelly Endre költészetében. Szirák alapvetően arra igyekszik rámutatni, hogy a természetlírát „agresszívan” elutasító „új szenzibilitáshoz” egyébként sok szálon kötődő Kukorelly-líra bizonyos szempontból kifejezetten szembe is megy ezzel a hagyománnyal, amennyiben a versbeszélő térben/tájban való testi bennfoglaltsága révén a természet hozzáférhetetlensége és a Kukorelly-féle „hiba poétikája”, a szövegvázlatok beszélőtől való elidegenedettsége egymás

szükségszerű járulékaiként tűnnek fel az elemzett versekben, ennek következtében pedig a természetivel való érintkezés végső soron az önmegtapasztalás terepévé válik.

Vigh Levente Oravecz Imre 2015-ös, *A távozó fa* című kötetének nyitóversét, illetve annak párversét elemezve arra igyekszik rámutatni, hogy a recepciónak azon meglátása, mely szerint Oravecz lírája a *Halászóembert* követően homogenizálódni kezdett, pontosításra szorul: bár az archiválás különböző gyakorlatai az elemzett kötetet is meghatározzák, *A távozó fában* ezek sokkal inkább a tudatos/szükséges hagyatékállítás jegyében jelennek meg, mintsem az emlékezetfolyamat korlátozottsága és kudarcai következtében. Amellett, hogy Vigh ezt a meglátást meggyőzően kapcsolja össze a kötetet jellemző puritán nyelvhasználattal, a táj mint konstrukció, az Oravecz-líra e kiemelten fontos motívuma kapcsán is számos megvilágító észrevétellel járul hozzá Oravecz „kései” költészetének árnyaltabb megértéséhez.

Gregor Lilla – némiképp elmozdulva a tanulmánykötet addigi szövegeinek kérdéshorizontjától – a mediális összefonódások működésmódját járja körül Tóth Kinga *Írmaq / Offspring* című albumában. Ahogy arra a kötet néhány intermedialis gesztusának – például az ikonként és tipográfiai jelként egyaránt értelmezhető perjel-motívumnak („/”) – a vizsgálatán keresztül Gregor rámutat, Tóth Kinga kötete mellett, hogy a mű mediális határainak elbizonytalanítása révén a befogadói figyelmet az olvashatóság, illetve a műalkotás mibenlétének kérdései felé irányítja, ennek gesztusértékén túllépve a fordítás lehetetlenségének problematizálása által a mediálisan többféleképp is „olvasható” jelek/alkotások intermedialis interpretációjának lehetőségét is felkínálja a befogadónak.

A kötet zárótanulmányában L. Varga Péter a technomediális képi konstruáltság alakzatainak vizsgálatán keresztül mutatja be a nyelv mint médium anyagszerűségének tematizálásán túllépő biopoétikai összefüggésrendszer működését Vida Gergely 2022-es, *Mellékalak* című kötetében. A Vida-líra pályáivének felrajzolását, illetve az egyes pályaszakaszok líratörténeti kontextualizálását követően (melynek során többek között a *Mellékalakban* markánssá váló – a versvilág kialakítását nagymértékben meghatározó – filmtechnika életművön belüli előzményeit is feltárja) L. Varga arra igyekszik rámutatni, miként számolódik

fel a *Mellékalak* verseiben aisztheszisz és technológia elválasztottsága a rögzítés, a földidézés és az (újra)előállítás nyelvi eseményei által.

Ahogy talán már ebből az összefoglalóból is kitűnik, maradhat némi hiányérzet az olvasóban még azzal együtt is, hogy a kötetben szereplő tanulmányok kétségtelenül fontos lépéseket tesznek a biopoétikai kérdéshorizont(ok) potenciális irányainak feltérképezése érdekében. Hiányérzet azzal kapcsolatban, hogy bár több tanulmányban is tetten érhető a terminushasználat körüli bizonytalanság problematizálásának igénye, nevezetesen, hogy az életnek és az élet reprezentációjának organikus egységként értett biopoétika fogalma jóval komplexebb annál, minthogy azt valamiféle tematikus jelölőként értsük, a különböző poétikák összehasonlításában érdekelt írók mégis inkább az illeszkedések megmutatására, mintsem a divergenciák feltérképezése helyezik a hangsúlyt. Ugyanakkor ha a biopoétika-fogalom látszólagos tematikai meghatározottságából fakadó bizonytalanságra az optimálisnál mérsékeltbben reagálnak is a kötet tanulmányai, az organikus szövegszervezés Szabó Lőrincről és József Attiláról Nemes Nagy Ágnesen át Térey Jánosig és Korpa Tamásig ívelő alakulástörténetének felrajzolása révén – inkluzív módon, tehát a releváns életművek körét bővíthetőnek mutatva – az alapokat lefektetik, egyszersmind a hozzá potenciálisan illeszkedő értelmezési horizontok számára is meghagyják a továbbírás lehetőségét.

HELIKON

BARÁTH TIBOR

barathtibor.ppke@gmail.com

ORCID: 0009-0009-1345-7812

BALAJTHY ÁGNES, FODOR PÉTER ÉS L. VARGA PÉTER, szerk. *Az élet lármája: Biopoétika a 20–21. századi magyar prózában*. Budapest: Prae Kiadó, 2024. 424.

A magyarországi irodalom- és kultúratudományos diskurzusban az ökokritika, illetve biopoétika iránti érdeklődés a közelmúltban egyre nagyobb teret nyer, amit az is jelez, hogy növekszik azon konferenciák, tanulmánykötetek és monográfiák száma, melyek az irodalmi-esztétikai tapasztalat tárgyalásakor az élettudományi tudásanyagra és az

élet történetileg változó koncepcióira nagy figyelmet fordítanak. Ha csak a Prae Kiadó utóbbi öt évében megjelent könyveit tekintjük át, azonnal találunk szépirodalmi, filozófiai vagy irodalomelméleti példát – az egyik legjelentősebb éppen a „fényem nő: magam termelem” című kiadvány, amely a 20–21. századi magyar líra körében vizsgálódik természet és kultúra viszonyát illetően. Ennek párdarabja *Az élet lármája*, amely ugyanolyan színvonalas s időálló összeállításnak tűnik, mint a versekkel foglalkozó kötet, mindezen túl ki is egészíti azt: mindkettőt elolvassa az életfogalom irodalmi reprezentációjának különféle stratégiai körvonalazódnak előttünk. Lírikusok és prózaírók más-más módon nyúlnak a természethez mint irodalmi nyersanyaghoz; Buday Bálintnak a jelen számban olvasható kritikája után én az utóbbi csoportba tartozó szerzők és művek kísérleteit követem nyomon *Az élet lármája* lapjain, amely tanulmánykötetben három – vagy történeti időrend alapján, vagy jelentős életművek köré szerveződő – részegységben van feldolgozva a kérdés.

Kulcsár-Szabó Zoltán a kortárs recepcióban nem éppen előkelő helyen álló Szabó Dezső-regényhez, *Az elsodort faluhoz* a vitalitás fogalma felől közelít. A szöveget már megjelenésekor sem méltatták kedvezően, például Kosztolányi szerint a mű szereplői egyszerű „viaszbábok”, ráadásul a recepcióban nincs konszenzus a műfaji besorolhatóság kérdésében sem – Kulcsár-Szabó viszont a regény unikális nyelvhasználatának vizsgálatával éri el, hogy eltérő fénytörésbe kerülhessen Szabó Dezső alkotása. A vitalitás és életerő nyomait nem a szereplőkben, hanem a szexualitás jelentéskörébe is átlépő elbeszélésmódban találja meg a szerző, a részletes elemzés pedig arra világít rá, hogy a természet nyelvívé tétele, vagy helyesebben a nyelvbe integrált természet milyen gazdag és szeretőgazó jelentéstartalommal telíti a regényt (ami kedvet hozhat az újraolvasásához is).

Bengi László és Balajthy Ágnes a korszakban maradvá Kosztolányi Dezső prózaművészetét elemzik; előbbi a *Tengerszem* kötet, utóbbi az *Esti Kornél* kapcsán. Bengi a nyugatos szerző kései novellisztikájában vizsgálja azt a kérdést, vannak-e olyan határok, amelyek megkülönböztetik az embert a többi létezőtől. Citátumai jól bizonyítják, hogy az általában élesnek tartott különbségek, mint amilyenek az ember/állat, élő/holt vagy az ember/isten között feszülnek, valójában átjárhatók